

Směnka cizí a její obsahové náležitosti

Josef Kotásek*

§ 1 VÝVOJ A PODSTATA SMĚNKY CIZÍ

1. Je jen málo právních institutů, jejichž kořeny by nebylo možno najít již v době daleko starší a směnka cizí v tomto ohledu není výjimkou. První směnky, které se počínají objevovat v severní Itálii ve 12. století, ovšem nesou rysy směnek vlastních.

Jednou z brzd většího rozvoje obchodu byla tehdy feudální měnová pestrost umocněná často zákazem vyvážet místní měnu a dále také riziko při transportu peněz na delší vzdálenosti. I pro osoby specializující se na výměnu peněz – směnárny, tzv. *kampsory*, nebylo vždy jednoduché disponovat přiměřenou zásobou cizích měn, nehledě k tomu, že takto investovaný kapitál se kvůli církevnímu zakazu braní úroků jen těžko zhodnocoval.

Obchodní styk si tam, kde nabývá větších rozměrů, vynutí takové právní instrumenty, které budou dbát jeho potřeb. Ke zdolání obou překážek se v praxi brzy

objevil ideální instrument – směnka. Kupec cestující do cizího města nemusel již u kampsora fyzicky směnovat místní měnu za cizí, ale namísto toho obdržel od něj oproti částce v domácí měně zvláštní listinu, často pořízenou ve formě notářského zápisu. V této listině se kampsor obchodníku zavazoval, že buď on sám nebo jeho obchodní partner v platebním místě zaplatí určenou částku buď přímo obchodníku nebo (v pozdější době) na jeho „řad“, tj. té osobě, kterou věřitel určí. Kupec se mohl vydat na cestu vybaven listinou, která mu zaručovala, že v místě obdrží stanovenou sumu v příslušné cizí měně.

Předchůdce *cizí směnky* se objevuje později, zřejmě až ve 14. století. Vznik směnky cizí úzce souvisí se způsobem, jakým byly používány vlastní směnky. Většina kampsorů samozřejmě neměla svou pobočku v každém městě a byla proto odkázána na svého obchodního partnera (jiného kampsora) v místě platebním. Ve všech větších obchodních střediscích se proto

* Mgr. Josef Kotásek, Ph.D., Katedra obchodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

postupně vytvořila vzájemná síť kampsorů ochotných plnit jednotlivé platební sliby a směnky proplácet. Pro hladkou realizaci platby počali kampsori ke směnce vydávat *doprovodný list*, kterým vyzývali svého kolegu – jiného kampsora – k výplatě částky uvedené v listině.

Původně se jednalo o zcela neformální dopis, který výstavci vlastní směnky jen pomáhal splnit jeho vlastní platební slib a o jehož obsahu nebylo věřiteli směnky nic známo, protože byl předáván uzavřený (epistula clausa). Význam této poukázky ale postupem doby sílil. Jakmile se z původně vedlejší a pomocné listiny počala vyvozovat odpovědnost autora – tzv. *trasanta* – vůči věřiteli směnky, lze již hovořit o předchůdci dnešní směnky cizí.

Pokud věřiteli postačil již pouhý dopis – platební příkaz *trasanta* adresovaný jeho obchodnímu partneru (tzv. *trasátu*), odpadla nutnost vystavení původní (vlastní) směnky. K tomu přispěla i soudní praxe, která brzy začala vycházet z toho, že k uplatnění práv směnečného věřitele postačuje samotná existence průvodního dopisu bez vazby na vlastní směnku. Základem takového volného přístupu je skutečnost, že směnka nebyla zpočátku považována za cenný papír, ale pouze za důkazní prostředek umožňující rychlejší exekuci. Směnka v podobě *asignace* tak začala brzy převažovat a směnka vlastní byla z praxe na dlouhou dobu v podstatě vytěsněna na okraj.

Vzor směnky cizí:

<p>V Praze, dne 23. 8. 2001</p> <p>Za tuto směnku zaplatte v Praze dne 4. 2. 2002 panu Jaroslavu Remiášovi částku 20.000,- Kč.</p> <p>Směnečník: Martin Smělý Praha</p> <p style="text-align: right;">Pavel Vystavěl Brno, Husova 16 (podpis)</p>

2. V praxi se pro směnku cizí vžilo označení *trata*¹. Oproti směnce vlastní, která je jednoduše viděno jen variantou dlužnického úpisu, charakterizuje směnku cizí v její základní podobě *vyšší počet účastníků*. U směnky cizí najdeme vždy tři subjekty: *výstavce (trasanta)*, *směnečníka (trasáta)* a *remitenta*. Směnka

cizí obsahuje *platební příkaz, jímž výstavce příkazuje osobě ve směnce uvedené (směnečníku), aby zaplatil určitou peněžitou částku remitentovi*. Směnku cizí proto charakterizují slova „zaplatte“.

3. Svou podstatou je cizí směnka specifickou variantou *poukázky*, která je v našem právu upravena v § 535 a násl. ObčZ. Poukázka (*asignace*), ač sama není cenným papírem, tvoří principiální základ několika cenných papírů.

Její význam lze demonstrovat na následujícím případě: Věřitel má pohledávku vůči dlužníkovi a současně dluží stejnou částku třetí osobě. Věřitel pak může vyčkat, až obdrží plnění od svého dlužníka a poté splní svému věřiteli. Nabízí se mu ale také možnost, že k úhradě svého dluhu použije svou pohledávku za dlužníkem.

To mu umožňuje mj. právě poukázka. V ní věřitel zmocní třetí osobu (tedy svého věřitele) k tomu, aby si vybrala plnění přímo od jeho dlužníka, a současně dlužníka zmocní k tomu, aby splnil této třetí osobě na jeho účet. Mezi stranami proběhne jediná platba. Věřitel z našeho příkladu se v zákoně označuje jako *poukazatel (asignant)*, třetí osoba – jeho věřitel jako *poukazník (asignatář)* a dlužník jako *poukázaný (asignát)*.

Klíčová je otázka, kdy vzniká závazek dlužníkovi. U poukázky je rozhodující okamžik, kdy poukazník (třetí osoba) obdrží od poukázaného (dlužníka) zprávu o přijetí poukázky. Tímto okamžikem nabývá poukazník přímý právní nárok proti poukázanému. Za určitých okolností je dlužník povinen poukázce vyhovět, a to v případě, že poukazateli to, co je předmětem poukázky, dluží².

Stejný základ jako shora naznačená poukázka může mít i směnka cizí. Jestliže má výstavce (ve shora uvedené vzorové směnce tedy Pavel Vystavěl) pohledávku u směnečníka (Martina Smělého), může mu smenkou přikázat, aby tuto částku zaplatil remitentu (Jaroslavu Remiášovi)³. Výhoda takové směnky může spočívat např. již v tom, že strany si ušetří dvojí placení a věřitel nemusí čekat na platbu od dlužníka, aby mohl zaplatit svému věřiteli.

Směnečnému poukázanému (*trasátu*) vzniká závazek podobně jako u poukázky nikoliv jejím vystavením, ale až *akceptací příkazu výstavce písemným úkonem ve směnce*. Aby směnečník věděl, proč má směnku akceptovat a na jakou pohledávku ji zúčtovat, probíhal dříve mezi výstavcem a směnečníkem zvláštní druh komunikace prostřednictvím vedlejších informačních doložek ve směnce a doprovodných zpráv. Typic-

¹ K pojmu „trata“ srov. KOVAŘÍK, Z.: Směnka a šek v České republice, Praha, C.H. Beck 2000, s. 56.

² Srov. § 536 odst. 1 ObčZ.

³ Vztah mezi výstavcem a akceptantem bývá někdy označován jako *úhradový* nebo též *revaliční*; vztah mezi výstavcem a remitentem jako *poměr valutový*. Ve směnce se dříve objevovaly valutové doložky, které vysvětlovaly, proč se u směnky vlastní zavazuje výstavce zaplatit remitentu, resp. proč se totéž u směnky cizí směnečníku příkazuje (např. „hodnota v hotovosti“, pokud jako protihodnotu směnky poskytnul věřitel výstavci hotové peníze).

ky šlo o tzv. *návěštní (též avízové) doložky* ve znění např. „zaplaťte dle návěští“, tj. podle zprávy⁴, kterou po vystavení směnky zaslal výstavce směnečníkovi. Směnečník tak byl informován o tom, že mu bude předložena směnka k přijetí a dále o důvodech, proč tato směnka byla vystavena. Na rozdíl od poukázky nemá však trasát povinnost příkazu výstavce vyhovět a směnku akceptovat.

Oproti směnce vlastní se směnka cizí (zejména pokud byla směnečníkem přijata) jeví pro remitenta v zásadě výhodněji. Akceptací směnky získává remitent nejen *přímého dlužníka* (toho má ostatně u směnky vlastní též), ale i *dlužníka nepřímého* (postihového) – výstavce. Zákon totiž spojuje s autorstvím příkazu směnky pro výstavce právní důsledky: podle čl. I § 9 zákona směnečného a šekového⁵ *odpovídá výstavce za přijetí a zaplacení směnky*. I kdyby směnka nebyla směnečníkem akceptována, resp. proplacena, má věřitel k dispozici trasanta jako dlužníka záložního. Majitel proti němu může vést postih, pokud směnka není přijata a posléze zaplacená při splatnosti.

Uvedený příklad je pouze modelový a naznačuje jen jednu z možností, jak využít směnku cizí. Stejně jako u poukázky není nutné, aby účastníci byli v postavení věřitele a dlužníka tak, jak bylo uvedeno výše. Směnkou cizí nemusí výstavce jen disponovat svou pohledávkou vůči směnečníkovi; směnečník může a nemusí být dlužníkem výstavce a to stejné platí i pro vztah mezi výstavcem a remitentem (valutový vztah). Praktický život přináší nepřeberné množství jiných variací, jak směnku cizí využít. Příkladem mohou být i směnky cizí s redukováným počtem účastníků.

4. Z předcházejícího výkladu vyplývá, že směnka cizí má ve svém modelovém pojetí tři účastníky: výstavce, směnečníka a remitenta. Za určitých okolností může být počet účastníků směnky fakticky snížen. Neznamená to, že by některý z nich ve směnce chyběl, taková směnka by totiž nebyla platná jako cizí směnka, pouze se nemusí vždy jednat o tři různé osoby. Redukce účastníků spočívá na směnce cizí v tom, že *některá z osob zaujme na směnce dvě pozice, přičemž jedna z nich bude vždy pozicí výstavce směnky*.

ZSS uznává za platné dvě směnky se zmenšeným počtem účastníků: *směnku na vlastní řad výstavce* (čl. I § 3 odst. 1 ZSS) a *zastřenou směnku vlastní* (čl. I § 2 odst. 3 ZSS).

Směnka na vlastní řad výstavce je směnka cizí, ve které výstavce označil sám sebe za remitenta (např. slovy „na řad můj vlastní“). Jinak řečeno, směnkou na vlastní řad příkazuje výstavce směnečníkovi, aby

mu (tedy samotnému výstavci) zaplatil určitou peněžitou částku. Osoba výstavce a remitenta v této směnce splývá. Dokud směnka není akceptována, resp. indosována, není z ní nikdo zavázán (výstavce sám sobě pochopitelně odpovídat nemůže).

Zastřená směnka vlastní je směnka, ve které výstavce sám sobě příkazuje zaplatit remitentovi. Zde tedy splývá osoba výstavce a remitenta. Jakkoliv je na straně výstavce i směnečníka fakticky pouze jedna osoba, platí pro ni různé předpisy, vždy podle toho ve které funkci tato osoba vystupuje. I tzv. zastřená směnka vlastní je tedy směnkou cizí a je třeba posuzovat osobu výstavce jako dlužníka nepřímého. Aby směnka získala dlužníka přímého, musí směnečník směnku akceptovat. V praxi se lze někdy setkat s tím, že strany opomenou zastřenou směnku vlastní nechat i akceptovat – v mylném domnění, že postačí jeden podpis dlužníka. Pro platnost směnky samozřejmě jeden podpis (mysleno podpis výstavce) postačí. Bez akceptace ovšem směnka nikdy nezíská dlužníka přímého, výstavce bude jen v postavení dlužníka nepřímého se všemi důsledky, které z toho vyplývají.

Zastřená směnka vlastní byla dříve používána jako náhražka nepříliš oblíbené vlastní směnky. Vzhledem k tomu, že současná praxe zcela oprávněně chápe vlastní směnku jako zcela plnohodnotný instrument⁶, sáhnou zřejmě účastníci raději po skutečné směnce vlastní, která je přehlednější. Dlužník (výstavce vlastní směnky) je v ní stejně zavázán jako dlužník přímý a absence „nižšího“ dlužníka nepřímého nepředstavuje pro věřitele v zásadě žádnou nevýhodu. Shora uvedené platí mutatis mutandis i pro směnku na vlastní řad – také na jejím místě si jistě můžeme představit jednoduchou vlastní směnku.

Zajímavou otázkou, se kterou se někdy setkáváme i v naší praxi, je přípustnost *zastřené směnky vlastní na vlastní řad*, tedy směnky v níž je výstavce, směnečník i remitent jedna a táž osoba. Jde o směnky cizí s jedním účastníkem. To, že z takové směnky není zatím nikdo zavázán ani oprávněn, není samo o sobě závadné (stejně je tomu např. u neakceptované směnky na vlastní řad, která dosud nebyla převedena).

Přesto je nutno zastřenou směnku vlastní na vlastní řad jednoznačně považovat za neplatnou. Kombinuje v sobě sice dvě povolené varianty redukce účastníků – směnku na vlastní řad a zastřenou směnku vlastní, tím však v sobě obsahuje i nedovolenou variantu směnky *na řad směnečníka*, která je nepřípustná podobně, jako je nepřípustná směnka vlastní, v níž by výstavce uvedl sám sebe jako prvního věřitele. Stejně se k těmto směnkám staví i naše novodobá judikatura⁷.

⁴ Návěští (fidč. návěští) = zast. zpráva, oznámení.

⁵ Z. č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový (dále jen ZSS).

⁶ Dřívější odpor či nedůvěra ke směnkám vlastním není dnes nijak odůvodnitelný. Mezi směnkou vlastní a cizí není co do hospodářského významu pro osobu znalou směnečného práva žádný rozdíl. Zdánlivou nevýhodu nižšího počtu účastníků lze u vlastní směnky bez obtíží kompenzovat využitím garančních účinků podpisu avala či indosanta. O kvalitě směnky nerozhoduje, zda je směnkou cizí či vlastní.

⁷ Viz např. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 24. 3. 1998, sp. zn. 5 Cmo 417/97 publikované v časopise Právní praxe

§ 2 NÁLEŽITOSTI SMĚNKY CIZÍ

Náležitosti směnký cizí upravuje v osmi bodech čl. I § 1 ZSŠ. Uvedený katalog ovšem nelze považovat za výčet podstatných náležitostí směnký, neboť – jak vyplývá z navazujícího čl. I § 2 ZSŠ – nemusí je cizí směnký všechny obsahovat. S absencí některých údajů se totiž zákon vypořádává prostřednictvím fikcí.

Zcela nepominutelné jsou tyto náležitosti: *označení, že jde o směnký pojaté do vlastního textu listiny* (čl. I § 1 bod 1), *bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžitou sumu* (čl. I § 1 bod 2), *jméno toho, kdo má platit* (čl. I § 1 bod 3), *jméno toho, komu nebo na jehož řad má být placeno* (čl. I § 1 bod 6), *datum vystavení směnký* (čl. I § 1 bod 7) a *podpis výstavce* (čl. I § 1 bod 8). Naproti tomu nemusí být ve směnce vůbec udána *splatnost* (čl. I § 1 bod 4), *Místo, kde má být placeno* (čl. I § 1 bod 5) a *místo vystavení směnký* (čl. I § 1 bod 7) nemusí potom ze směnký vyplývat přímo, ale lze je zprostředkovaně odvodit z eventuelních jiných místních údajů ve směnce. K jednotlivým náležitostem směnký cizí v pořadí dle čl. I § 1 ZSŠ:

1. Cizí směnký musí předně obsahovat označení, že jde o směnký, tzv. *směnečnou klauzuli*. Jde o výstražné znamení, z níž má být každému zřejmé, že se jedná o listinu podléhající zvláštním předpisům. Toto označení může zprostředkovat i složenina, resp. slovní spojení, pokud se v něm slovo směnký vyskytuje (např. „vistasměnký“, „rektasměnký“ nebo „vlastní směnký“).

Směnečná klauzule musí dále splňovat následující dvě kumulativní podmínky:

- Za prvé musí být *součástí směnečného textu*. Nepostačuje proto umístění slova „směnký“ jen do nadpisu či jeho ozdobný předtisk na boku formuláře nebo ve vodotisku; vždy bude nutné, aby označení bylo integrováno přímo do textu směnký⁸. Proto také u nás zpravidla najdeme směnečnou klauzuli v akuzativu – „Za tuto směnký zaplaťte ...“.
- Podle druhé podmínky musí být označení za směnký vyjádřeno v *jazyce, ve kterém je listina sepsána*. Ze zákonné dikce („v jazyce, ve kterém je listina sepsána“) je zřejmé, že směnký má být vystavena toliko v jednom jazyce. Zákon netrvá na češtině. Směnký může být vystavena ve kterémkoliv z existujících jazyků a účastní-

kům nejsou v tomto ohledu stanoveny žádné limity. Nerozhoduje, kdo a kde směnký vystavil, resp. kde je směnký splatná. Směnký vystavená a splatná v České republice může být sepsána v libovolném jazyce. Vždy je ale nutno respektovat jazykovou jednotu směnký.

K jejímu narušení dojde tam, kde bylo v textu směnký kombinováno několik jazyků. Případná jejich srozumitelnost či podobnost (např. češtiny a slovenštiny) nehraje roli. Nebude proto platnou směnký listina, která vznikla doplněním českého textu do slovenského formuláře a naopak.

Požadavky zákona na jazykovou jednotnost směnký se samozřejmě netýkají místních a vlastních jmen, které je možné (a u vlastních jmen dokonce nutné) používat v originále. Tedy bude možné „Řezno“ i „Regensburg“. Stejně tak nemohou platnost směnký zpochybnit jinojazyčná prohlášení umístěná na směnký až po její emisi (akcept, indosament, aval). Tato prohlášení se již bez následků mohou od jazyka směnký odlišovat. Bylo by ostatně absurdní, kdyby neplatnost směnký mohlo způsobit autonomní prohlášení jiného účastníka, které výstavce navíc nemá pod kontrolou.

2. Podstatou směnký cizí je *bezpodmínečný platební příkaz* výstavce adresovaný směnečníku. Použití určité formy pro tento příkaz není předepsáno. V praxi se jen stěží setkáme s jiným vyjádřením platebního příkazu, než prostým imperativem „zaplaťte“.

Podle čl. I § 1 bodu 2. ZSŠ musí být tento příkaz *bezpodmínečný* a musí směřovat k *určité peněžité sumě*.

Co se týče první podmínky, ta nebude splněna v těch případech, kdy je příkaz vázán na smluvní a jiné vlastní vztahy mezi účastníky: např. „Zaplaťte podle smlouvy ze dne ...“, „Zaplaťte okamžitě po obdržení zboží“ apod. Příslušné podmínky mohou účastníci samozřejmě dojednat ve smlouvě, nic z toho ovšem nemohou promítat do směnký.

Směnečný peníz může být určen slovy, numericky, anebo oběma způsoby (tak to ostatně z bezpečnostních důvodů předpokládají všechny směnečné formuláře). Pokud je suma udávána obojím způsobem, hrozí nebezpečí, že se oba údaje ocitnou v nesouladu. Pokud je směnečná suma udána různě částkou a slovy

v podnikání č. 7–8/1998, str. 43; obdobně i rozsudek téhož soudu ze dne 21. 11. 1995, sp. zn. 5 Cmo 699/94, publikovaný v časopise Soudní rozhledy, č. 4/1996, s. 89. Naopak judikatura německá či rakouská tyto směnký akceptuje a tento názor převažuje s účelovými argumenty i v tamní směnečné teorii (viz např. BAUMBACH, A., HEFERMEHL, W.: Wechselgesetz und Scheckgesetz, Mnichov, C.H. Beck 1997, s. 126; z rakouské literatury KAPFER, H.: Handkommentar zum Wechselgesetz, Vídeň, Manz 1969, s. 40 a s. 52). Směnký cizí s jedním účastníkem je předmětem diskusí v naší odborné literatuře. K jejich přípustnosti se kloní Chalupa (viz např. CHALUPA, Zákon směnečný a šekový – komentář, 1. díl Směnký. Linde, Praha 1996, s. 57–58 nebo Chalupa, Snížení počtu účastníků základního směnečného vztahu, Právní rozhledy č. 1/1997, s. 3–7). Opačný názor zastává Z. Kovařík (k tomu zejména KOVAŘÍK, Z.: Vybrané problémy judikatury ve věcech směnečných, Soudní rozhledy č. 6/1998, s. 140–142).

⁸ Tuto podmínku nebude proto možno splnit v těch případech, kdy směnký nebude mít text (tedy gramaticky a prostorově souvislou formu) a bude naopak prostorově roztržena do několika samostatných a nesouvislých položek.

(např. 100.000,- a slovy „stodesettisíc“), nejde o neplatnou směnku z důvodů neurčitosti odporujících si údajů. Zákon v tomto případě rozumně předepisuje, že v případě divergentních údajů platí suma vyjádřená slovy. Při vypisování částky slovy je totiž chyba méně pravděpodobná. Pokud je směnečná suma udána vícekrát slovy nebo vícekrát čísly, platí potom vždy částka nejmenší⁹.

Určitost údaje směnečného peníže vyžaduje také uvedení měny. Zákon nestanoví domněnku, že v takovém případě platí např. měna platebního místa, takže bez určení měny nebude listina platnou směnkou. Ohledně volby měny je situace obdobná jako u jazyka směnky: směnka může znít na prakticky libovolnou existující měnu, tedy i na tu, která není v oběhu v místě platebním¹⁰.

Ke komplikacím docházelo v souvislosti se zánikem Kčs. Po rozdělení ČSFR a následné měnové odluce obíhalo v praxi ještě velké množství formulářů s předtiskem na „Kčs“ a stejně zažitá byla tato měna u účastníků. Mohly se tak objevit směnky vystavené dávno po dni měnové odluky (tedy po 8. 2. 1993) a znějící ještě na „Kčs“. Judikatura dospěla po kratším váhání k závěru, že tyto směnky jsou neplatné¹¹.

Zákon pamatuje na situaci, kdy měna je určena pouze druhem peněz (např. „koruny“). Je-li směnečná suma udána druhem peněz, který má stejné označení, v místě vystavení a v místě platebním (např. směnka vystavená v Praze na „koruny“ a splatná v Bratislavě), avšak různou hodnotu ve státě vystavení a ve státě placení, má se za to, že je tím míněn druh peněz platebního místa (v daném případě tedy slovenské koruny)¹².

Směnečnou sumu zásadně nelze úročit. Případná úroková doložka ale nezmaří platnost směnky, považuje se dle fikce obsažené v čl. I § 5 ZSŠ za nenapsanou. Účastníci jsou tak nuceni, aby příslušné úroky do splatnosti vypočetli a zahrnuli je do směnečné sumy ihned při emisi směnky.

To je možné ale jen u směnek s předem stanovenou splatností. U směnek splatných na viděnou nebo na určitý čas po viděné (vistasměnek a lhůtních vistasměnek) takové zjištění možné nebude; zde nelze datum splatnosti s jistotou předem určit. U těchto směnek proto zákon *úroční směnečné sumy připouští*.

Pokud na směnce není jiného údaje, běží úrok ode dne vystavení směnky.

Je sporné, do kdy běží úrok uvedený ve směnce: do splatnosti směnky nebo až do zaplacení? V literatuře se setkáme s názorem, že je-li úrok odměnou za poskytnutí určitých peněz, pak logicky přísluší úrok do zaplacení, tj. do doby, kdy jsou peníze užívány.

Dle mého názoru však běží úrok stanovený doložkou na směnce *jen do splatnosti*, poté se úroky stávají součástí postižní sumy a nastupuje úročení zákonnou 6%-ní úrokovou sazbou dle čl. I § 48 odst. 1 bod 2 ZSŠ.

Vycházím přitom z tohoto argumentu: Zákonodárce povoluje úročení vistasměnek a lhůtních vistasměnek právě proto, že u nich není při vystavení jasná doba splatnosti, takže není možné úroky předem vypočítat a přičíst ke směnečné sumě. Důvodem této „pozitivní diskriminace“ je tedy snaha o dorovnání nevýhod pocházejících z nejasné splatnosti. Již z toho je zřejmé, že se vychází z úročení jen do splatnosti. Pokud by měl zákonodárce za to, že úroky dle doložky běží až do zaplacení, jistě by upravil celou záležitost jinak: povolil by i úročení směnek splatných na určitý den a na určitý čas po datu vystavení, aby nedošlo k jejich znevýhodnění oproti vistasměnkám.

3. Ve formulářích vlevo od středu nalezneme pravidelně místo pro vyznačení údajů o *směnečnickovi (trasátovi)*. Není třeba před něj výslovně napsat „směnečník“, je-li zřejmé, že jde o osobu, k níž směřuje směnečný příkaz. Co se týče identifikace trasáta, zákonnému požadavku zcela vyhovuje uvedení jeho jména¹³. Další doplňující údaje (rodné číslo, bydliště, IČO, sídlo atp.) lze z praktického pohledu jen uvítat, zákon je ovšem pro platnost směnky nevyžaduje. Údaj směnečníka však nemůže být nahrazen přijetím (akceptem) směnky.

Směnečník je, jak již bylo uvedeno výše, pouhý adresát směnečného příkazu výstavce. Závazek mu vzniká teprve akceptací (srov. čl. I § 21–29 ZSŠ). Do doby, než mu je směnka k akceptu předložena, nemusí dokonce vůbec vědět o tom, že figuruje na směnce jako označený potenciální dlužník.

Výstavce může jako směnečníka udat sám sebe (tzv. zastřená směnka vlastní)¹⁴.

⁹ V obou případech srov. čl. I § 6 ZSŠ.

¹⁰ Srov. ale čl. I § 41 odst. 1 ZSŠ, který při placení směnky privileguje domácí měnu.

¹¹ Viz např. rozsudek Krajského obchodního soudu v Brně ze dne 18. 2. 1994, sp. zn. 5 cm 27/94 publikovaný v časopise Soudní rozhledy č. 3/1995, s. 67; podobně i rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 8. 12. 1994 sp. zn. 5 Cmo 228/94, Soudní rozhledy č. 2/1996, s. 33. Uvedená otázka byla předmětem diskusí ve směnečné teorii. Přesvědčivě (i za použití rozsáhlého historického výkladu) odůvodnil neplatnost těchto směnek Z. Kovařík (viz zejména Kovařík, Z.: Vybrané problémy judikatury ve věcech směnečných, Soudní rozhledy č. 6 1998, s. 140–142).

¹² Srov. čl. I § 41 odst. 4 ZSŠ.

¹³ Z rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 4. 5. 1999, sp. zn. 5 cmo 657/98 (SR, č. 9/1999, s. 299): „Je-li na směnečném formuláři na obvyklém místě v levé dolní části líce směnky uvedeno označení osoby, k níž zcela zřejmě směřuje směnečný příkaz, jde o směnečníka, i když tento údaj není výslovně uvozen slovem „směnečník“.“

¹⁴ K tomu viz pasáž věnovanou směnkám cizím s redukováným počtem účastníků.

4. *Údaj splatnosti* nemusí být ve směnce uveden, o takové směnce totiž dle čl. I § 2 ZSŠ platí, že je splatná na viděnou.

Pokud se výstavce rozhodne stanovit splatnost výslovně, poskytuje mu k tomu zákon celkem čtyři možnosti. Podle čl. I § 33 odst. 1 může být směnka splatná *na viděnou, na určitý čas po viděné, na určitý čas po datu vystavení a na určitý den.*

A) SMĚNKY SE SPLATNOSTÍ NA VIDĚNOU (VISTASMĚNKY)

Formálně se splatnost na viděnou zakládá buď výslovně použitím slov „na viděnou“, „při předložení“, „po viděné“ apod. Další možnost spočívá v již zmíněném neuvedení data splatnosti.

U vistasměnek není den splatnosti předem jasně určen. Dnem dospělosti je den, kdy byla směnka prezentována příslušné osobě k placení. Splatnost je zcela v rukou věřitele, který může směnku předložit v podstatě v libovolný pracovní den¹⁵ a nemusí o tom dlužníka předem informovat.

Pro dlužníka z toho mohou vyplynout dva problémy: Věřitel může předně směnku předložit v podstatě okamžitě, takže překvapený dlužník nebude schopen splnit svůj závazek. Nebo naopak může věřitel s předložením směnky neúměrně dlouho vyčkávat, takže dlužník bude nucen setrvávat v nejistotě, zda se u něj třeba i po desítkách let nečinností nepřihlásí věřitel se svou směnkou.

Problém s odkládáním předložení směnky k placení řeší ustanovení § 34 odst. 1 ZSŠ. Podle citovaného ustanovení je vistasměnku nutno předložit k placení do jednoho roku od data vystavení. Poměrně krátká zákonná lhůta předchází tomu, že by se možnost uplatnění směnečných práv protahovala do neurčita. Obecně takový problém sice řeší institut promlčení, vistasměnka se ale stává splatnou teprve řádným předložením k placení, takže běh promlčecí lhůty počne teprve tímto okamžikem. Bylo proto třeba omezit libovůli věřitele stanovením *zákonně předkládací lhůty*. Jednoroční lhůta platí podpůrně. Výstavce ji může zkrátit nebo prodloužit. Indosant ji může (s účinky vůči sobě) pouze zkrátit.

I problém s naopak příliš chvatným předložením směnky má své řešení. Výstavce může ustanovit, že směnka na viděnou nesmí být předložena k placení před určitým dnem¹⁶ (např. „nepředkládejte k placení před 22. 8. 2002“). Ochranná jednoroční lhůta dle čl. I § 34 odst. 1 ZSŠ potom běží od doby, kdy směnku již lze předložit k placení.

B) SMĚNKY SE SPLATNOSTÍ NA URČITÝ ČAS PO VIDĚNÉ (LHŮTNÍ VISTASMĚNKY)

Se směnkami na viděnou je spojena značná nevýhoda pro dlužníky, kteří jsou v nejistotě, kdy se dostaví věřitel se směnkou a předloží ji k placení. Pokud chtějí dostát svému závazku, musí mít příslušnou směnečnou sumu v podstatě neustále v pohotovosti. Tuto nevýhodu do značné míry odstraňuje lhůtní vistasměnka.

Tato směnka je splatná uplynutím lhůty po předložení a dlužník má tedy k přípravě placení lhůtu ve směnce uvedenou. Příkladem lhůtní vistasměnky je směnka se splatností „za měsíc po viděné“.

Počátkem běhu lhůty uvedené ve směnce je buď *datum přijetí směnky nebo protestu*. Akcepty proto musí být datovány. Pokud směnka nebyla akceptována, resp. nebyla akceptována s uvedením data, bude nutno směnku nechat protestovat.

C) SMĚNKY SPLATNÉ NA URČITÝ ČAS PO DATU VYSTAVENÍ (DATOSMĚNKY)

Datosměnky jsou směnky, v nichž je doba splatnosti udána určitým časem po dni vystavení: např. „za měsíc od vystavení zaplaťte“. Postačí však i údaj „za měsíc“ apod., pokud je ze směnky je zřejmé, že příslušná lhůta běží ode dne vystavení (většinový názor). Ve srovnání s minulostí se v dnešní praxi datosměnky objevují zřídka. Oproti směnkám fixním mohou být pro věřitele poněkud nekomfortní, protože den splatnosti je třeba vždy vypočítat tak, že se ke dni vystavení připočte udaný počet dnů (resp. týdnů, měsíců nebo roků).

D) SMĚNKY SPLATNÉ NA URČITÝ DEN (FIXNÍ SMĚNKY)

Směnky splatné na určitý den označujeme jako *fixní, precizní* nebo také jako *denní směnky*. Jde o obvyklé určení splatnosti, např. „21. srpna 2001“. Není bezpodmínečně nutné vyhovět požadavkům formuláře a uvádět měsíc slovy. Jistě obtočí i použití římských číslic či uvedení data ve formátu obvyklém u některých textových editorů.

K určení dne splatnosti nemusí dojít pouze uvedením konkrétního data, nýbrž i všeobecně srozumitelným opisem určitého kalendářního dne – „na Sv. Václava 2001“, „první dubnový čtvrtek roku 2001“ apod. Lze použít i poněkud neurčitě znějících výrazů „začátkem“, „v polovině“ nebo „koncem“ konkrétního měsíce. Podle pravidel o počítání lhůt se jimi potom

¹⁵ Srov. čl. I § 72 odst. 1 ZSŠ.

¹⁶ Srov. čl. I § 34 odst. 2 ZSŠ.

rozumí prvý, patnáctý nebo poslední den příslušného měsíce (srov. čl. I § 36 odst. 3).

Splatnost směnky může být určena pouze čtyřmi shora uvedenými způsoby. Směnky s jinou dobou splatnosti jsou nepřipustné (stejně jako i kombinace mezi zákonem povolenými možnostmi, neboť taková směnka by nemohla mít dostatečně určitou splatnost¹⁷). K jednotlivým případům směnek neplatných pro závadné určení splatnosti:

A) SPLÁTKOVÉ SMĚNKY

Zákon výslovně prohlašuje za neplatné směnky se *splatností postupnou (splátkové směnky)*¹⁸. V nich je pro částky směnečné sumy stanovena různá doba splatnosti – např. „zaplaťte vždy pět set Kč, a to 1. 1. 2002 a 1. 6. 2002“. Pokud účastníci přesto chtějí využít směnky, budou muset na každou ze splátek použít samostatnou směnku vždy s jedním datem splatnosti.

B) SMĚNKY S NEMOŽNOU NEBO NEURČITOU DOBOU SPLATNOSTI

Datum splatnosti musí být existující, jinak je směnka neplatná (např. „31. listopadu 2001“). S ohledem na určitost údaje splatnosti bude bezpodmínečně nutné také uvedení letopočtu. U splatnosti „dne 22. srpna“ je sice vysoce pravděpodobné, že se tímto datem rozumí nejbližší 22. srpen od dne vystavení, nelze z toho ale učinit bezpečné pravidlo, že to bude platit skutečně ve všech případech.

C) SMĚNKY S VÍCE PLATEBNÍMI DNY

Ze směnky musí nutně vyplynout pouze jediný den splatnosti. Nepřipustná proto bude splatnost stanovena tak, že jí fakticky bude více dnů, např. „zaplaťte v srpnu 2001“, neboť taková směnka by měla celkem 31 dnů splatnosti. Ze stejných důvodů nelze akceptovat splatnost „na vánoce 2001“, když zde není jasné, který ze tří dnů vánočních je myšlen.

Určitou variantou směnky s více platebními dny představuje *směnka lhůtová*. Příkladem je listina se splatností „do 22. srpna 2001“ nebo „během deseti dnů ode dne vystavení“. Závadné jsou tyto údaje kvůli předložkám „do“, resp. „během“. Není jisté, ve který konkrétní den ze zbývajících lhůt má být taková směnka

splatná. Podobný závěr učiníme i u směnky se splatností „od 1. srpna do 21. srpna 2001“.

D) SMĚNKY S ALTERNATIVNÍ SPLATNOSTÍ

Směnky, při nichž je doba splatnosti stanovena alternativně („zaplaťte dne 2. 7. 2001 nebo 5. 11. 2001“, „zaplaťte na viděnou nebo dva týdny po viděné“), jsou rovněž neplatné.

E) SMĚNKY SE SPLATNOSTÍ PŘESNĚJŠÍ NEŽ DEN

Současná judikatura považuje za neplatné také směnky, ve kterých je splatnost určena nejen konkrétním dnem, nýbrž také hodinou („Zaplaťte 22. srpna 2001 ve 13,00“).

5. *Platební místo* může být na směnce udáno v zásadě dvojím způsobem. Výstavce je předně může udat výslovně. Opomene-li však výstavce ve směnce místo uvést, není ještě směnka bez dalšího neplatná. V takovém případě platí podle čl. I § 2 odst. 3 ZSŠ jako *zákonné místo platební* místo uvedené u jména směnečníka. Tato druhá možnost určení místa platebního ovšem předpokládá, že se u jeho jména skutečně vyskytuje určitý místní údaj (a nikoliv více různých míst)¹⁹. V opačném případě půjde již o směnku neplatnou²⁰.

Praxe často řeší otázku, jak přesně má být místo platební ve směnce uvedeno. Z praktických důvodů se místo platební uvádí na formulářích poměrně přesně (obec, ulice, PSČ atp.) a lze to jen doporučit. Pro platnost směnky postačuje i jen uvedení obce či města, např. „splatno v Praze“. Zdálnivé nejasnosti při určení konkrétního místa, kde se tato směnka bude v Praze předkládat, řeší ustanovení čl. I § 87 ZSŠ.

Ze směnky musí vyplývat pouze jedno platební místo. Nepřipustné jsou směnky se splatností ve více alternativních místech („splatno v Brně nebo v Ostravě“). Neplatné jsou v zásadě také směnky, ve kterých není místo platební určeno obcí či městem („splatno v okrese Hodonín“, „splatno v Jiráskově ul. 15“, „splatno kdekoliv“ apod.). Naproti tomu bude přípustné postupné upřesňování platebního místa v textu směnky – byť i prostřednictvím více geografických údajů²¹.

V souvislosti s místem platebním je třeba zmínit

¹⁷ Z rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 23. 2. 1998, sp. zn. 5 Cmo 584/96, publikovaný v časopise Právní rozhledy č. 12/1998, str. 636: „Údaj ‚VISTA směnka‘ jako součást směnečného prohlášení znamená, že jde o směnku splatnou na viděnou. Obsahuje-li však směnečné prohlášení nad to ještě označení určitého dne splatnosti, jde o navzájem se vylučující se údaje o splatnosti směnky, a taková směnka je proto neplatná pro neurčitě stanovenou splatnost.“

¹⁸ Srov. čl. I § 33 odst. 2 ZSŠ.

¹⁹ Pokud je ve směnce uvedeno místo platební a současně je uveden místní údaj i u směnečníka, má směnka pouze výslovně určené místo platební; k údaji u směnečníka (který se může lišit od místa platebního) se samozřejmě již nepřihlédne.

²⁰ Neplatnost nemůže být zhojena ani tím, že by při akceptaci směnečník uvedl svou adresu, zákon trvá na místu platebním (podpůrně tedy adrese u směnečníka) již v základní směnce, tj. směnce, která je prohlášením výstavce.

²¹ Viz k tomu rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 5. 1997 sp. zn. 5 Cmo 40/96, publikované in SR č. 10/1998, str. 261.

tzv. *domicilované směnky*. Domicil je třetí osoba, u níž je směnka splatná. Jde o účastníka směnečných vztahů, který sice není ze směnky zavázán, ale jehož prostřednictvím se bude směnka proplácet. Směnka může mít pouze jednoho domicila, zpravidla je jím banka jako instituce, která je k realizaci platby ideálně vybavena. Domicilátem může být i remitent směnky nebo její výstavce. Na formulářích najdeme kolonku pro domicila zpravidla dole uprostřed a uvádí se slovy „splatné u ...“. Místo platební lze na směnce udat i prostřednictvím domicila – např. „Splatno u České spořitelny, pobočka Beroun“. Jak již bylo uvedeno výše, lze proto platební místo ve směnce postupně upřesňovat, když nahoře ve směnce bude uvedeno místo platební (např. Brno) a u domicilu bude uvedeno „splatné u České Spořitelny v Brně, pobočka Palackého třída 59“. Neplatná by však byla stejná směnka, pokud by v ní byl mezi místem platebním a místem u domiciláta rozpor (místo platební v Brně, domicil Komerční banka, pobočka Praha 1)²².

6. Jak již bylo uvedeno výše, nelze směnku vydat jako cenný papír na doručitele, což vyplývá z toho, že směnka musí vždy obsahovat jméno svého *prvního nabyvatele (remitenta)*. Obvykle je tento údaj uváděn za obratem „na řad“. Ordredoložka není povinná a zcela postačuje, jestliže je ze směnky zřejmé, kdo z ní má být oprávněn.

Pokud údaj o remitentovi chybí, je směnka neplatná. Neplatnost nelze zhojit ani tím, že bychom osobu remitenta odvodili z prvního indosamentu směnky. Doložka „nebo doručiteli“, resp. „nebo majiteli“ uvedená za označením remitenta má podle současné judikatury za následek absolutní neplatnost směnky pro neurčitost²³.

Výstavce a remitent mohou být totožné osoby (směnka na vlastní řad). Shodná jména výstavce a věřitele ještě nečiní ze směnky směnku na vlastní řad. Musí jít o totožnost materiální. Proto ve směnce na vlastní řad raději neopakuje výstavce své jméno v kolonce remitenta (to je ale zcela jistě možné), ale pro odstranění všech pochybností v ní uvede „na řad můj vlastní“, „mně samému“ apod. Pak je redukce účastníků nesporná a není třeba ji dokazovat jinak.

7. Ve směnce musí být uveden *den a místo jejího vystavení*. Ohledně dne vystavení platí zásady uvedené u data splatnosti, zejména se musí jednat o den skutečně existující a musí být charakterizován dosta-

tečně určitě (den, měsíc, rok). Den vystavení nesmí předcházet datu splatnosti.

Údaj ale nemusí být pravdivý. Datum vystavení směnky nemusí korespondovat se dnem, kdy výstavce směnku skutečně vyhotovil, resp. předal věřiteli. Pokud s datem vystavení spojuje zákon běh některých lhůt (např. úročení vistasměnky, lhůty do splatnosti datosměnky nebo předložení vistasměnky apod.) počítá se lhůta ode dne, jenž je jako den vystavení na směnce formálně uveden, nikoliv od skutečného data vystavení. Naopak směnečnou způsobilost výstavce je třeba posuzovat podle skutečného data podpisu směnky a nikoliv data podle simulovaného.

Sporné je, zda lze u data vystavení uvádět i přesnou denní dobu (např. hodinu a minutu vystavení směnky). U *údaje splatnosti* dospěla současná judikatura k závěru, že údaj o hodině splatnosti vede k neplatnosti směnky.

Podle mého názoru to u data vystavení nemůže být v zásadě platnosti směnky na škodu. Hodina, příp. minuta vystavení je pouhým neškodným doplňujícím údajem, který (stejně jako např. rodné číslo výstavce) na rozdíl od splatnosti nijak neomezuje věřitele při výkonu jeho směnečných práv. Určité pochybnosti by mohly vzniknout nanejvýše u datosměnek, u kterých je splatnost určena uplynutím lhůty počínající od data vystavení²⁴.

Zásady uvedené u místa platebního platí přiměřeně i pro místo vystavení. Ani u data vystavení nemá absence tohoto údaje automaticky za následek neplatnost směnky. V takovém případě se může ještě uplatnit zákonná fikce: o směnce, ve které není udáno místo vystavení, platí, že byla vystavena v místě uvedeném u jména výstavce (srov. čl. I § 2 odst. 4 ZSS). Pokud ani zde žádný určitý místní údaj uveden není, je směnka neplatná.

8. Poslední v zákoně uvedenou náležitostí směnky je *podpis výstavce*. Jako jediná z náležitostí směnky uvedených v čl. I § 1 ZSS musí být podpis výstavce pořízen bez výjimky *vlastnoručně*. O ostatním textu směnky to neplatí, může být předtištěn mechanicky nebo vlastnoručně napsán. Podpis výstavce má prostorově uzavírat celou směnku. Proto by neměl být situován např. do středu nebo po boku listiny, aby nevznikaly pochybnosti, s jakým textem se výstavce vlastně ztotožnil.

Podpis výstavce je současně minimem údajů o něm. Praxe zpravidla doplňuje jméno výstavce

²² Shodně KOVAŘÍK, Zákon směnečný a šekový, 2000, s. 32; v německé literatuře. BAUMBACH/HEFERMEHL, Wechselgesetz und Scheckgesetz, 1997, s. 112; z rakouské literatury viz např. MAULTASCHL/SCHUPPICH/STAGEL: Rechtslexikon (heslo Wechsel – Domizil) a judikatura zde uvedená. Stejně závěry dovodila i naše současná judikatura – viz např. rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 6. 1999, sp. zn. 9 Cmo 160/99, publikovaný v časopise Obchodní právo č. 11/1999, s. 31. U nás opačně CHALUPA, Zákon směnečný a šekový, 1996, s. 65, který ovšem vychází již z toho, že místní údaj u domiciláta nelze považovat za údaj platebního místa.

²³ Viz např. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 3. 12. 1997, sp. zn. 9 Cmo 240/97, publikované v časopise Právo a podnikání v praxi č. 6/1998, s. 20.

²⁴ V literatuře se lze se setkat i s míněním, že údaj doby vystavení směnky stanovený s přesností vyšší než na dny vede k neplatnosti směnky. Z důvodů shora uvedených nepovažujeme tyto závěry za správné.

i mnoho dalších údajů, což lze opět jen doporučit. Podobně jako u všech osob na směnce uvedených, není nutné, aby na směnce uvedený výstavce skutečně existoval.

Zajímavá je otázka, zda lze vlastnoruční podpis výstavce (a případně i jiných směnečných dlužníků) nahradit mechanickými prostředky (např. faksimile). Naše právo umožňuje tuto náhradu tam, kde je to obvyklé (viz § 40 odst. 3 ObčZ). Příkladem přípustného nahrazování vlastnoručních podpisů jsou podpisy členů představenstva u akcií vydávaných v listinné podobě. Pro směnky tato licence v žádném případě neplatí, vlastnoruční podpis dlužníka je proto nutný za všech okolností²⁵.

SUMMARY

This article deals with the basic principles of a draft. Drafts are called three-party instruments. The

person signing a draft, the drawer, issues or draws an instrument which unconditionally orders someone, the drawee, to pay a sum to the payee. Thus, the third party to a draft, the drawee, is the party to whom the payee initially looks for its payment. After a brief historical survey of developments of a draft, the analysis of economic and legal importance of this instrument follows. Although drafts are three-party instruments, the three parties do not all have to be different (e.g. the drawer and the drawee as well as the drawee and the payee may be the same person as well). Author opens the interesting question, whether the drawer, drawee and the payee may be the same person or business, and gives reasons for his negative opinion on this issue. The second part of the article presents substantial requirements for a draft. Special attention is paid to the maturity of a draft, which in practice is the most often reason of disputes.

²⁵ Výslovně tuto otázku řeší u směnek např. švýcarské právo. Ustanovení čl. 14 odst. 2 OR, které do značné míry odpovídá našemu § 40 odst. 3 ObčZ, uvádí demonstrativně jako příklad obvyklého nahrazení podpisů mechanickými prostředky podpisy na masově emitovaných cenných papírech. Pro odstranění pochybností u směnek vydávaných ve větším počtu zakázal švýcarský zákonodárce v § 1085 OR náhražky podpisu u směnek výslovně.